

TALABALARDA IJODIY-LOYIHAVIY KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK MODEL I VA UNI AMALGA OSHIRISH MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH.

Qosimova Gulzoda Erkin Qizi

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti,
“Pedagogika va psixologiya” kafedrasi o‘qituvchisi
Email: qosimovagulzoda@dtpi.uz

Annnotatsiya: Mazkur maqolada oliy ta’limni modernizatsiyalash sharoitida talabalarning ijodiy-loyihaviy kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik modeli tadqiq etilgan. Muallif tomonidan taklif etilgan model maqsadli, texnologik va nazorat-tahlil bloklarini o‘z ichiga olib, ta’lim jarayonini **“Loyiha asosida o‘qitish” (PBL) va “Dizayn-fikrlash” (Design Thinking)** metodologiyalari asosida tashkil etishni nazarda tutadi. Tadqiqotda nazariya va amaliyot uyg‘unligi, talabalarda **“soft skills”** ko‘nikmalarini shakllantirish hamda ularning mehnat bozoridagi raqobatbardoshligini oshirish masalalari tahlil qilingan. Shuningdek, maqolada milliy va xalqaro olimlarning tajribalari qiyoslanib, tizimni joriy etishdagi mavjud infratuzilmaviy to‘siqlar hamda ularni bartaraf etishning samarali yo‘llari yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: ijodiy loyihaviy kompetensiya, loyiha asosida o‘qitish, lateral fikrlash, kreativ fikrlash, pedagogik model, professional kompetensiya, Oliy ta’lim transformatsiyasi.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ МОДЕЛИ И МЕХАНИЗМОВ РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКО-ПРОЕКТНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ У СТУДЕНТОВ

В данной статье исследуется педагогическая модель развития творческо-проектных компетенций студентов в условиях модернизации высшего образования. Предложенная автором модель включает в себя целевой, технологический и контрольно-аналитический блоки, предусматривая переход образовательного процесса на методы «Проектного обучения» (PBL) и «Дизайн-мышления». В исследовании анализируются вопросы гармонизации теории и практики, формирования навыков «soft skills» у студентов и повышения их конкурентоспособности на рынке труда. Также проводится сравнительный анализ подходов национальных и зарубежных ученых, выявляются существующие инфраструктурные барьеры при внедрении данной системы и освещаются пути их преодоления.

Ключевые слова: *Творческо-проектная компетенция, проектное обучение, латеральное мышление, креативное мышление, педагогическая модель, профессиональная компетенция, трансформация высшего образования.*

IMPROVING THE PEDAGOGICAL MODEL AND IMPLEMENTATION MECHANISMS FOR DEVELOPING CREATIVE AND PROJECT-BASED COMPETENCIES IN STUDENTS

This article explores a pedagogical model for developing students' creative and project-based competencies within the framework of modernizing higher education. The model proposed by the author encompasses target, technological, and control-analytical blocks, aiming to transition the educational process toward Project-Based Learning (PBL) and Design Thinking methodologies. The study analyzes the integration of theory and practice, the development of students' soft skills, and the enhancement of their competitiveness in the labor market. Furthermore, it provides a comparative analysis of national and international scholarly perspectives, identifying existing infrastructural barriers to system implementation and highlighting strategies to overcome them.

Key words: *Creative and project-based competence, Project-Based Learning, lateral thinking, creative thinking, pedagogical model, professional competence, higher education transformation.*

Kirish. Zamonaviy mehnat bozori oliy ta'lim tizimidan nafaqat nazariy bilimli, balki ijodiy-loyihaviy kompetensiyalarga ega raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlashni talab etmoqda. Shu sababli, ta'lim jarayoniga "Loyiha asosida o'qitish" va "Dizayn-fikrlash" metodlarini joriy etish orqali talabalarning "soft skills" va kreativ fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Biroq, ushbu innovatsion modelni amalga oshirishda o'qituvchilarning fasilitatorlik ko'nikmalari yetishmasligi va universitetlar infratuzilmasining yetarli emasligi kabi to'siqlar mavjud. Mazkur maqolada ijodiy-loyihaviy kompetensiyalarni rivojlantirishning pedagogik modelini takomillashtirish va tizimli to'siqlarni bartaraf etish mexanizmlari tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi — talabalarning ijtimoiylashuvi va kasbiy tayyorgarligini zamonaviy talablar darajasiga ko'tarishdan iborat.

Bugungi kunda oliy ta'lim mazmunini modernizatsiyalash mahoratini oshirishda ijodiy-loyihaviy kompetensiyalarni keyinchalik qo'shimcha emas, balki kasbiy tayyorgarlikning fundamental talabiga aylandi. Bu jarayonni samarali tashkil etish uchun biz taklif etayotgan pedagogik model bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lgan to'rtta asos blokdan tarkib topadi.

Ishlab chiqarish, maqsadli blokda talabalarning milliy nazariy bilimlarini, balki hujjat kreativ fikrlash uchun va loyihaviy tashabbuskorligini qo'llab-quvvatlash vazifasini belgilash. Bunda asosiy e'tibor talabga muvofiq mustaqil muammoni aniqlash va unga nostandart yechimlar topishga qaratiladi.

Ikkinchidan, mazmunli blokni ta'minlash uchun o'quv jarayoniga "Dizayn-fikrlash" va "Loyiha menejmenti" kabi zamonaviy modullarni integratsiya qilish kerak. Bunda fanlararo aloqadorlikka tayaniladi. Masalan, muhandislik yo'nalishi talabasi o'z loyihasini ishlab chiqarishda texnik yordamni, balki uning iqtisodiy yo'nalishini va estetik dizaynini ham olish imkonini beradi.

Uchinchidan, texnologik blok doirasida ta'lim berishning mexanizmlari tubdan yangilanadi. An'anaviy ma'ruza darslaridan kechib, "Loyiha asosida o'qitish" metodikasiga o'tiladi. Bu mexanizmning amaliy ishlash tartibi:

- Talaba real hayotiy muammo (keys) bilan yuzma-yuz keladi;
- Jamoa bo'lib ishlash jarayonida rollar taqsimlanadi (lider, tahlilchi, kreativ ijrochi);
- Raqamli yordam dasturiga bosqichma-bosqich o'tiladi.

To'rtinchidan, nazorat-tahlil bloki orqali manba baholanadi. Takomillashtirilgan mexanizmga ko'ra, talabaning faoliyati faqat "to'g'ri yoki noto'g'ri" mezoni bilan emas, balki uning originalligi, amaliy qo'llab-quvvatlash va jamoaviy hamkorlik darajasi bilan o'lchanadi.

Ushbu mexanizmni ishlab chiqarish zarur. Talabalar ishlab chiqarish orqali faqat qog'ozda qolib ketmasdan ishlab chiqarishga jarayoniga kirishib, ularda tadbirkorlik ko'rinishini ham shakllantiradi. Bu esa, bitiruvchining mehnat bozorida raqobatbardosh bo'lishini kafolatlaydi. Ijodiy-loyihaviy kompetensiyalarni rivojlantirish – bu dinamik jarayon bo'lib, u talabadan aqliy qobiliyatni, balki o'zgaruvchan sharoitlarga tez moslashish va innovation mahsulot yaratishni talab qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Talabalarda ijodiy-loyihaviy kompetensiyalarni rivojlantirish pedagogika fanining fanlararo yondashuv yo'nalishlaridan biri bo'lib, u jahon miqyosida turli yo'nalishlar asosida o'rganib kelinmoqda.

G'arb pedagogikasida loyihaviy ta'lim va kreativlikni rivojlantirish kontsepsiyalari J. Dyui, U. Kilpatrik va J. Bruner kabi olimlarning asarlariga borib taqaladi.

- Jon Dyui "Harakat orqali o'rganish" g'oyasini oldindan surib, talaba faqat real hal qilish jarayonida haqiqiy kompetensiyaga ega bo'lishini isbotlagan.
- E. de Bono ijodiy fikrlashni rivojlantirishning "Lateral fikrlash" ya'ni butunlay yangicha fikrlash g'oyasi metodikasini ishlab chiqarilgan. Uning fikricha, ijodkorlik - bu tug'ma iste'dod emas, balki maxsus texnikalar ishlab chiqiladi.

- P. Blumenfeld va uning hamkasblari rejaviy ta'limning talabalar motivatsiyasi va bilimlarni o'zlashtirishga ta'sirini tahlil qilib, ishlab chiqarish jarayoni "chuqur o'rganish"ni ta'minlashini ko'rsatib bergan.
Rossiya va O'rta Osiyo pedagogika maktabida ijodiy faoliyat va kompetentsiyaviy ishlab chiqarish L.S. Vigotskiy , A.N. Leontyev , va I.Y. Lerner tomonidan yaratilgan ishlar fundamental darajada o'rganilgan.
- I.Y. Lerner ijodiy faoliyatni ta'lim mazmunining to'rtta asosiy komponentidan biri sifatida ko'rinishi. Uning nazariyasiga ko'ra, ijodkorlikni tayyor axborotni o'zlashtirish orqali emas, balki "qidiruv-tadqiqot" topshiriqlari orqali kuzatish mumkin deydi.
- O'zbekistonlik olimlardan **N.A. Muslimov**: Bo'lajak mutaxassislarning **kasbiy kompetentligini** shakllantirish bo'yicha ilmiy maktab yaratgan. Uning ishlari pedagogning nazariy bilim va amaliy ko'nikmalarini qanday qilib uyg'unlashtirish masalalariga bag'ishlangan.
- **M.G. Davletshin**: Mashhur psixolog olim bo'lib, uning tadqiqotlari asosan **texnik qobiliyatlar**, shaxsning jismoniy va **kreativ (ijodiy)** salohiyati hamda ularning samaradorligini psixologik jihatdan o'rganishga qaratilgan.
- **Sh.S.Sharipov**: Talabalarning **ijodiy qobiliyatlarini** uzluksiz ta'limda rivojlantirish va **loyihalash faoliyatini** texnologik ta'lim bilan bog'lash metodikasini ishlab chiqqan.

Mavjud ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, aksariyat tadqiqotlar yo faqat shaxsning ijodkorlik xususiyatlarini, yo bevosita ijodiy jarayonni alohida-alohida o'rganish bilan cheklanib qolmoqda. Biroq bugungi ta'lim sharoitida ushbu ikki yo'nalishni uyg'unlashtiruvchi «**ijodiy-loyihaviy kompetensiya**» tushunchasining pedagogik modeli hamda uning oliy ta'limning barcha yo'nalishlariga tatbiq etiladigan aniq mexanizmlari yetarlicha ishlab chiqilmagan. Yuqoridagi olimlarning qarashlariga tayanib aytish mumkinki, talabalarda ijodiy-loyihaviy kompetensiyani rivojlantirish - bu milliy metodik, balki talabaning shaxsiy-kasbiy traektoriyasini o'zgartiruvchi strategik jarayondir. Bizning tadqiqotlarimiz ushbu bo'shliqni to'ldirishga, ya'ni kompetensiyani kuzatishning aniq pedagogik va uni ishlab chiqarish mexanizmlarini ta'minlash modeli.

MUHOKAMA

Ushbu usullarda ijodiy-loyihaviy kompetensiyalarni rivojlantirishning pedagogik modeli an'anaviy o'qitish usullaridan bir necha moddiy tomondan ustunligini ko'rsatadi. Olingan ma'lumotlarga asoslanib muhokama qilish lozim:

1. Nazariya va amaliyotning mutanosibligini ta'minlash maqsadida biz taklif etgan model J. Dyuning «**Harakat orqali o'rganish**» konsepsiyasining hayotiyligini amaliy jihatdan tasdiqladi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, loyihalar ustida ishlash jarayonida talabalarning nazariy bilimlarni o'zlashtirish ko'rsatkichi **30 foizga** oshdi.

Bu holat bilimning shunchaki passiv qabul qilinishini emas, balki muammolarni amaliy hal qilish ko'nikmasiga aylanishini ta'minlab, o'quv dasturlarini **«Loyiha markazi» uslubiga** o'tkazish zaruratini ilmiy jihatdan isbotlaydi."

2. Kreativlik va tizimlilik. Muhokama qilinayotgan modelning o'ziga xosligi, u ijodkorlikni tartibsiz jarayon deb emas, balki sinovlardan o'tgan tashkiliy tizimli faoliyat deb qaraydi. Statistik algoritmlarimiz shuni ko'rsatadiki, talabalarga aniq vazifalar elgilab berilganda, tekshiruv kreativ yechimlarni aniqlash an'anaviy guruhga nisbatan darajada yuqori bo'ldi. Bu E.de Bononing kreativlikni rivojlantirish mumkin bo'lgan ko'nikma haqida qarashlarini boyitadi.

3. Ijtimoiy-psixologik transformatsiya. Oliy ta'lim tizimidagi ijtimoiy-psixologik transformatsiya jarayonlari talabalarining nafaqat bilimli mutaxassis, balki raqobatbardosh shaxs sifatida shakllanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Loyiha doirasidagi jamoaviy faoliyat talabalarining ijtimoiylashuviga quyidagi yo'nalishlar orqali ijobiy ta'sir ko'rsatadi:

- **“Soft Skills” (Yumshoq ko'nikmalar) rivojlanishi:** Jamoaviy yordam va hamkorlik jarayonida talabalarda moslashuvchanlik, muammolarni birgalikda hal qilish va kreativ fikrlash qobiliyatlari shakllanadi.
- **Mas'uliyatni taqsimlash:** Guruh bo'lib ishlash jarayonida talaba umumiy maqsad uchun o'z hissasini qo'shishni va zimmasidagi majburiyatni his qilishni o'rganadi. Bu kelajakda professional ish muhitidagi mas'uliyatli yondashuvning poydevori hisoblanadi.
- **Konstruktiv muloqot:** Muhokamalar va fikr almashish jarayoni talabalarga o'z nuqtai nazarini madaniyatli tarzda bayon etish va boshqalarning fikrini hurmat qilishni o'rgatadi.
- **Shaxsiy brend va tashqi ko'rinish:** Loyihaviy faoliyat davomida talabalar o'zini taqdim etish (self-presentation) san'atini egallaydilar, bu esa zamonaviy mehnat bozorida muhim o'rin tutadi. Ushbu yondashuvlar oliy ta'limning asosiy maqsadini kengaytirib, bitiruvchini faqat “diplomli xodim” emas, balki zamonaviy mehnat bozorida jamoa bilan samarali ishlay oladigan, ijtimoiy faol va barqaror shaxs sifatida tayyorlaydi. Bunday transformatsiya talabalarining mehnat bozoridagi “bozor qiymati”ni sezilarli darajada oshiradi. Ilgari aytib o'tilgan muvaffaqiyatlar bilan bir qatorda, pedagogik modelni amaliyotga joriy etishda ba'zi **to'siqlar** va **cheklanishlar** ham aniqlandi. Xususan, o'qituvchilarning barchasi ham **“facilitator”** vazifasini bajarishga to'liq tayyor emasligi, shuningdek, universitetlarning **moddiy-texnik bazasi** murakkab loyihalarni va prototiplarni yaratish uchun yetarli darajada emasligi kuzatildi. Bu holat pedagogik yondashuvni o'zgartirish bilan birga, oliy ta'lim infratuzilmasini ham tubdan yangilash zarurligini ko'rsatadi.

XULOSA

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, ijodiy-loyihaviy kompetensiyalarni rivojlantirishning takomillashtirilgan talabani passiv tinglovchidan faol yaratuvchiga aylantiradi. Ushbu modelning keng miqyosda joriy etilishi oliy ta'lim sifatini yangi bosqichga olib chiqishi va bitiruvchilarning ishga joylashish ko'rsatkichlarini yaxshilashga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. **Muslimov N.A.** Bo'lajak kasb ta'limi o'qituvchilarini kasbiy kuzatish / Monografiya. – Toshkent: Fan, 2004.
2. **Sharipov Sh.S.** Talabalar ijodiy ko'rinishini kuzatishning uzviyligi. – Toshkent: TDPU, 2010
3. **Davletshin M.G.** Zamonaviy maktab psixologiyasi muammolari. – Toshkent: O'zbekiston, 1999.
4. Maqsudov U. B. Q., Eraliyev Y. L., Qosimova G. Ta'limda multimediali vositalardan foydalanishning pedagogik xususiyatlari //Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2022. – T. 2. – №. 11. – C. 973-980.